

Tekstistä politiikkaan?

Palonen, Kari: *Tekstistä politiikkaan*. Johdatus tulkintataitoon. Vastapaino, Tampere 1988. 212 s.

Tekstien tutkiminen on noussut vahvasti pinnalle suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa viime vuosina. Inspiraation lähteitä on haettu muun muassa strukturalismista, semiotiikasta, hermeneutiikasta, narratologiasta tai puheaktiteoriasta. Varsinaisia tutkimuksia tämä keskustelu on tosin tuottanut vielä melko vähän. Tendenssi on herättänyt myös vastareaktioita: 'tekstikeskisydestä' on käyty debattia niin tämän lehden palstoilla kuin politiikan tutkijoidenkin piirissä (Itkonen, Esa: Kielen vankina. *Politiikka* 2/88. Palonen, Kari: Totuuspuolueen portinvartija. *Politiikka* 3/88). Tekstintulkinnan oppikirjalle on siis ilmeinen sosiaalinen tilaus.

Palosen kirjan lähtökohdat ovat laajasti ymmärrettyinä hermeneutiikassa, vaikka lopputuloksessa näkyy enemmänkin persoonallisen sanansaivartelijan ote. Teos on uusittu versio Jyväskylän yliopiston valtio-opin laitoksen julkaisusarjassa (1987) ilmestyneestä samanimisestä kirjasta.

Politiikan käsitteen määrittelyssä Palonen korostaa näkemystä politiikan aspektiluonteesta. Sen mukaan ei ole mieltä kysyä, onko joku ilmiö politiikkaa vai ei, vaan pohtia sitä, missä sen poliittisuus tulee näkyviin. "Millä tahansa ilmiöllä on/voi olla poliittinen aspektinsa, millään ilmiöllä ei ole välttämättä poliittista aspektia, mikään ilmiö ei ole varmasti 'suojattu' poliittisuudelta." (19) Toisaalta Palonen korostaa poliittikan luonnetta 'konfliktisuhteen konstituomana toimintana' (155). Määrittelyillään – jotka tosin jäävät melko yleisiksi ja formaaleiksi – hän korostaa eroa perinteisiin käsityksiin poliittikasta erityisenä aihepiirinä ja sektorina tai 'yhteisten asioiden hoitona'. Näkemyksensä tutkimuksesta tulkintana (13) Palonen radikalisoi teesiksi, jonka mukaan tutkiminen on myös "politiikan muoto" (193).

Tekstistä politiikkaan polemisoi tavanomaista viatonta tekstien lukutapaa vastaan. Se suhtautuu myös varsin epäkunnioittavasti perinteisiin metodioppaisiin purkujen tieteseen ja tutkimukseen liittyvää retoriikkaa. Oppikirjana teoksen ansiot ovat ennen muuta siinä, että se pyrkii hahmottamaan tutkimuskenttää prosessina, ei vain hypoteeseina, niistä saatuna tuloksina, reliabiliteetteina tai validiteetteina. Toisaalta Palonen tarjoaa myös oppitunnin siitä, miten immunisoida oma teksti kritiikkiä vastaan relativoidulla perinteisiä tutkimuksen kriteerejä ja vetoamalla sen sijaan "kiinnostavuuteen" tai

"persoonallisuuteen".

Kirjan rakenteena on eteneminen yksittäisestä tekstistä vaiheittain kohti tulkintaa itse kohteesta eli poliittikasta. Tulkinnan lähtökohdaksi Palonen ottaa yksittäisen anonyymin tekstin, jolloin kaikki muu kirjoittajasta lähtien on sulkeistettu tarkastelun ulkopuolelle. Tässä immanentin tekstin eksegeesissä pyritään "uloskirjoittamaan" tekstin sisältämiä merkityksiä. Tavoitteena on muun muassa tekstin sisältämien luokittelujen, erottelujen ja tekstinsisäisten argumentaatorakenteiden purkaminen.

Toisessa vaiheessa tarkastellaan tekstin sisältämien ajatusten "pätevyyttä" ja "merkittävyttä" suhteessa valittuihin kriteereihin. Sulkeistus puretaan vaiheittain liitettävällä teksti kontekstiinsa, laajentamalla tarkastelua yksittäisistä teksteistä tekstien välisiin suhteisiin ja merkitysmuutoksiin. Tämän jälkeen on vuorossa päättely lähteistä niiden ulkopuoliseen kohteeseen eli teksteistä politiikkaan toimintana. Palonen korostaa, että kyse on analyttisestä erottelusta: itse tutkimus ei etene näin suoraviivaisesti.

Lisäksi kirjassa on yleisempää pohdintaa lukemista, kirjoittamisesta, tekstien käytöstä tutkimuksen lähteenä sekä tutkimisesta poliittikkana ja elämäntapana.

'Tekstikeskeisiä' tutkijoita moititaan tavallisesti siitä, että he eivät ole kiinnostuneita 'todellisesta' poliittikasta.

Tässä en kuitenkaan halua puuttua kiistelyyn 'tekstikeskeisen' tutkimuksen oikeutuksesta tai tekstien ja 'todellisen politiikan' suhteesta. Sen sijaan yritän kommentoida lyhyesti Palosen lähestymistapaa tekstien poliittisuuden tutkimiseen.

Monipuolisesta tulkintarepertuaarista huolimatta esimerkiksi tekstien tulkinta jää kirjassa suppeiksi illustraatioiksi: teksteistä ei saada loppujen lopuksi kovinkaan paljoa irti. Osasyynä lienee esimerkkiaineiston valinta. Palonen on ottanut itselleen sen verran helppoja harjoitusvastustajia että "tulkitsijan ja tekstin yhteentoto" (54) jää vauksiksi. Ongelma on sama kuin alkuteoksessa, vaikka esimerkkiaineistoa onkin paljon uusittu.

Palonen pysyttelee politiikan tutkijoiden perinteisellä reviiirillä arkistonhajuisten dokumenttilähteiden (puolue- ja hallitusohjelmat) parissa eikä antaudu tutkimaan tekstejä jokapäiväisissä politiikan tai julkisuuden diskursseissa. Julkisuus ei kuulu myöskään niihin keskeisiin käsitteisiin, joilla Palonen yrittää hahmottaa teksteihin liittyvää kontekstia. Lähinnä hän pohtii vain yleisellä tasolla tekstien alkuperään ja käyttöön liittyviä kysymyksiä. Näin sellaiset politiikkaan olennaisesti liittyvät kysymykset kuten merkityksistä tai julkisuuden hallinnasta käytävä taistelu jäävät sivuun.

Kirjan loppupuolella Palonen päätyy puhumaan "rekstien ja politiikan välisestä kuilusta", jota hän luonnehtii "ylittämättömäksi" ja "kiertämättömäksi" (156). Voi kuitenkin kysyä, kuinka paljon tuossa kuilussa on kyse itse tutkimustapaan liittyvistä rajoituksista. Vaikka Palosen tulkinta ei rajoitukaan näkökulmaan tekstit yhtäällä, poliittikka toisaalla, hän ei nähdäkseni kuitenkaan tarpeeksi pohdi tekstejä – tai ehkä olisi parempi puhua diskursiivisista käytännöistä – toiminnan näkökulmasta. Tässä suhteessa kiinnostavampiin tuloksiin on päästy mm. puheaktiteorian, diskurssianalyysin tai ideologiateorian avulla, esimerkiksi Stuart Hallin tapaan analysoimalla 'representaation politiikkaa'. (Ks. esim. Hall, Stuart: *Kulttuuritaistelu ja vastarinta*. Teoksessa Katarina Eskola & Erkki Vainikkala (toim.): *Maailmankulttuurin äärellä*. Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 11. Jyväskylä 1988.)

Esa Väliverronen

Toimittajaa tekemässä

WHITE, William S. *The Making of a Journalist*. The University Press of Kentucky. 1986 (ei painopaikkaa). 248 s.

Texasista kotoisin oleva William S. White työskenteli tehokkaimmat vuotensa kuluvan vuosisadan keskimällä kolmanneksella uutistoimittajana uutistoimisto AP:n ja New York Timesin palveluksessa suoraan Arthur Krockin alaisena sekä kolumnistina ja esseistinä Harper's Magazinelle. *Making of a Journalist* on tekijänsä omaelämäkerta ja sen kerronta keskittyy niiden aikojen muisteluun. Teos on kirjoitettu kiinnostavasti ja miellyttävällä lennokkaalla, paikoin runollisella, tyyllillä.

White toimi miltei neljän vuosikymmenen ajan työnantajiensa Washingtonin kirjeenvaihtajana ja hankki tänä aikana hyvät suhteet mm. sellaisiin vahvoihin texasilaisiin kuin John Nance Garner, Sam Rayburn ja Lyndon B. Johnson. Näiden ohella White puhuu paljon suhteista John F. Kennedyn ja Kennedyjen "irlantilaiseen mafiaan".

Länsimaaisissa yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa oloissa hyvä journalismi on yleensä voiman, vallan ja kunnian suhteen vahvemman puolella. Toimittaja on

kulkenut tien Texasista yhdysvaltalaisen kansallisen vallan halleihin. Whiten muistelmia lukemalla meille tarjotaan mahdollisuutta tavata ne, jotka ovat näkyvästi muokanneet Yhdysvaltain kansakunnan kurssia 40-luvulta 70-luvulle.

Historian tutkijalle Whiten teos tarjoaa maukkaita herkkupaloja, muttei oikein kunnan aterioita (ks. Samuel W. Kennedy III. Book review. *The Journal of American History*, 1987, s. 554). Yksityiskohtien niukkuus ja pidättyväisyys yksityisten keskustelujen paljastamisessa ehkäisee historian tutkijaa tyydyttävän evidenssin saamisesta niille lukuisille kiinnostaville ja kriittisille väittämille joita White esittää.

Sosiologista mielikuvitusta omaava journalismin tutkija sen sijaan saattaa saada Whiten teoksella kunnan ateriankin – mielikuvituksensa kapasiteetin toimiessa tietysti väliintulevana tekijänä. Kirjoittaja nimittäin pöhtii pitkin matkaa objektiivisuutta ja nopeutta hyvän journalismin tunnusmerkkeinä. Kirjassa pohditaan myös strategisten sosiaalisten suhteiden merkitystä henkilökohtaisten journalististen pääomien kasvuun. Whiten elämäkerta antaa tukea vaikkapa seuraavanlaisille journalismia koskeville pohdintoille.

Tosi toimittaja on nopea, tuntee taustat ja omaa hyvän maun. Hän on poliitikkojen, tuomareiden, järjestyksen vartijoiden (poliisin) ja sotilaiden tuttu. Hyvä toimittaja ei kuitenkaan myy juttuaan kenellekään näistä erityisesti, vaan pyrkii teksteissään objektiivisuuden nimellä kulkevaan tasapuolisuuteen vahvojen intressenttien kesken. Hän joutuu myös panemaan peliin, teksteiksi, suhteitaan tietolähteisiinsä. Hänen on jatkuvasti arvioitava uudelleen, mitkä näistä suhteista ovat strategisia, mitkä näistä taas voidaan muuntaa journalismiksi, tekstitararaksi. Mitä strategisempi tällainen suhde nimittäin on sitä korkeampi vaihtoarvo sillä uutiseksi tai "taustaksi" muunnettuna on journalististen tekstien markkinoilla.

Suhteidensa säilyttämiseksi toimittajalla tulee olla sisäpiiritietoa – vaihtoon tietolähteiden kanssa – riittävästi yli sen minkä hän levittää lehteen. Pelin muodon saava vaihto antaa myös mahdollisuuden tarjota tyylikkäiden pelisuoritusten tuottamia esteettisiä elämyksiä. Kansapelaajat (senaattorit, kongressin jäsenet, Valkoisen talon jms. korkeat päättäjät) voivat tällöin peilata itseään tietorikkaan ja taitavasti käyttäytyvän toimittajan tarjoamasta kirkkaasta kuvastimesta, vahvistaa oikeita käsityksiään pelin säännöistä ja vahvistaa identiteettiään eli kohottavaa tunnetta hallitsevaan luokkaan kuulumisesta.

Whiten mukaan lehden menestys riippuu miltei kokonaan henkilökunnan lahjakkuudesta ja lahjomatto-

muudesta. Oikeassa oleminen, oikeaan osuminen takaa poliittisen toimittajan menestyksen. Todellisen menestyksen edellytyksenä on myös kiinnipitäminen seuraavista lojaalisuussäännöistä:

- lojaalisuus kollegoja kohtaan
- lojaalisuus strategisia tietolähteitä kohtaan
- lojaalisuus vallitsevan kulttuurin ja demokratian strategisia instituutioita kohtaan.

Lojaalisuussäännöt ovat journalistisissa käytännöissä pitkälle sisäistetyt niin, että kriittisen etäisyyden ottaminen niistä on vaikeaa. Näinpä muistelevan toimittajan aatemaailmaan sivullista interventiota tekevää sosiologi-arvostelijaa houkuttaa ajatus, että esim. lahjakkuusajattelu vain korvaa strategiisiin sosiaalisiin suhteisiin — suhteet valtaa pitävän luokan edustajiin, poliittiseen, hallinnolliseen, taloudelliseen ja sotilasstrategiseen eliittiin — liittyvän todellisen pääoman tiedostamista.

Subjekti on kulttuurin tuotetta, sanoo Jaques Lacan. Teollisesti tuotettu populaari joukkoviestintä asettaa subjektin väistämättä sopusointuun vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen (tai hegemonia-apparaatin, jos niin halutaan) kanssa. Sama teksti voidaan lukea radikaalisti tai reaktionäärisesti yleisöstä riippuen. Salman Rushdien tekstien kirjoittamien terrorismin, sotien, kumousten ja kansanliikkeiden hammastely älymystön keskuudessa viittaavat siihen, etteivät taitelijat tai teoreetikot, sen paremmin kuin poliitikot tai suurlähettilätkään, ilmeisesti ole toistaiseksi ottaneet tekstien erilaisten luku- tapojen mahdollisuutta riittävän vakavasti.

Hyvä journalismi ennakoii muutokset. Se jopa luopuu objektiivisuudestaan ynnä muista erityislaatuista tunnuksista hetkiseksi muutoksen hyväksi. Toisaalta, jos muutosta ei tapahdu, on sanomattakin selvää ettei toteutumista vaille jääneen muutoksen takia uhrautuva journalismi voi olla hyvää.

Onko realismi modernin joukkoviestinnän hallitseva muoto? Tällöin realistisen tekstin tuottama mielihyvä olisikin oikein tiedon ja sen tuoman vallan aikaansaama mielihyvä. — Itse asiassa journalismin karu todellisuus on kova eikä siinä ole sijaa naurun hykertelylle. (Toimittaja voi nauraa ja hänen pitääkin, muttei omalle todellisuudelleen.)

Kun maailma on vahaa merkittävällä paikalla maailman uutisjulkisuutta luovan toimittajan käsissä, se ottaa ja yllättää: uhkaa sortua niskaan. Sodan, kuten toisen maailman, syytyessä on turvallista olla vain pieni ihminen. On turvallista ottaa jalat alleen ja hakea perspektiiviä, etäisyyttä siitä mikä hajoo käsiin.

Toinen toimittajan ominaisuus, joka vie menestyksen on maku. Siinä missä meillä joku Tamperelainen,

Turkulainen tai Etelä-Suomen Sanomat yhdistelee räähittömästi (omaksi ja kulttuurin tuhoksi) erilaisia tyyliaineita, siinä luottamuksensa ansaitseva journalismi erottaa oikean väärästä tyylistä, aidon epäaidosta, kuten teräväksi hiottu kaksiteräinen miekka erottaa nivelet ytimistä. Maku merkitseekin etäisyyden ottamista vähintään neljännessä dimensiossa, ihmissilmälle näkymättömässä.

White sivuaa myös TV-journalismin ja sanomalehti-journalismin suhdetta. TV on toisenlainen. Se on myös hyvän, hyvällä maulla tehdyn, journalismin vihollinen. Kaikki johtuu ilmeisesti siitä, että TV on liian voimakas: TV on muihin välineisiin nähden nopeampi, kattavampi yleisön osalta eikä se valikoi yleisöään. Tätä kautta käy ymmärrettäväksi, että vanhan ajan sanomalehti-journalismin näkökulmasta TV on mauton. TV:ssä journalistiset pääomat ovatkin saaneet hallitsemattoman itseliikkuvan prosessin piirteitä: strategisia tietoja vuotaa nyt yleisölle aikayksikössä enemmän kuin sanomalehtien kautta koskaan.

Niin maailmoja sanomalehtien muinoisella valtakaudella luoneen supertoimittajan kuin tämän päivän Hesaria tai Turkulaista lukevan pienen ihmisenkin on lopulta paha olla. TV:n efekti ulottuu rappautevana lehtiin asti. Ehkäpä vain etääntyminen makujen pluralismista voi palauttaa järjestyksen jossa kuolevan kulttuurimuodon aistit ja identiteetti voivat levähtää viime uneensa.

Tässä arvosteltu teos on ehdottomasti lukemisen väärtti niin perspektiiviä työhönsä kaipaavalle toimittajalle kuin todellisuutta tutkimukseensa kaipaavalle tiedotusteoreetikollekin. Whiten kirja ei ole vain tuulahdus journalismin historiasta, vaan myös punnittu kannanotto ennen muuta journalistisen työn etiikkaan ja sen yhteiskunnalliseen vastuuseen ennen ja nyt. Teos sisältää myös käyttökelpoisen hakemiston.

Ismo Kantola

Tuntematon sotilas — sotaelokuva?

Kimmo Jokinen-Maaria Linko: Uusi tuntematon. Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisu 4. Jyväskylä 1987.

Tuntematon sotilas on ollut suomalaisille Suuri Kertomus. Mutta onko se enää? Miten yleisö otti Mollbergin

uuden elokuvaversioon vastaan vuonna 1985 — siinä Jokisen ja Lingon tutkimuksen peruskysymys.

Tutkimuksen näkökulma on lainattu kirjallisuustutkimuksen piirissä kehitellystä reseptiotutkimuksesta, jonka "lähtökohtana on, että teoksen ymmärtäminen on sidoksissa kokemisympäristöön — joko ajankohtaan tai sosiaaliseen ja kulttuuriympäristöön, jossa teksti luetaan. Teoksella on oma elämänkaarensa siinä vaihtelevassa tavassa, jolla lukijat ottavat sen vastaan historian kuluessa... Vastaanottaja ei kuitenkaan muodosta teoksesta oikeita tai vääriä konkretisaatioita. Näin ollen ei ole aihetta pohtia kuten aikaisemmissa elokuvan vastaanottotutkimuksissa, ketkä ymmärsivät elokuvan."

Kohteena ei siis ole, mitä sanomaan on koodattu sisään, eikä se meneekö sanoma perille, vaan se mitä lukijat eri tilanteissa koodaavat sanomasta ulos. Mutta kuinka tiukasti nämä kysymykset voidaan erottaa toisistaan ja mikä on näkökulmien välinen suhde?

Olen itse yrittänyt pohtia tätä kuviota osana virittävyys-käsitteen kehittälyä (Alkoholipoliitikka 3/87) käyttämällä sattumalta samaa Mollbergin elokuvaa esimerkkinä. Perinteisen vaikutustutkimuksen peruskysymys on: Meneekö sanoma perille? Täsmennettynä: Mikä on sanoman viesti (mitä lähettäjä tahtoo sanoa)? Muuttako se kohteen (yksittäisten vastaanottajien tai julkisuuden tai näiden yhdistelmän) tietoja, asenteita ja/tai käyttäytymistä? Tässä tapauksessa: Mitä Mollberg haluaa sanoa, mikä on elokuvan viesti? Miten se julkisuuteen ja vastaanottajiin uppoaa?

Tämä on täysin järkevä näkökulma. Mutta se on kapea: se pyydystää reaktioista vain ne, jotka kohdistuvat lähettäjän tavoitteisiin. Se hukkaa kaikki muut mahdolliset tulkintatavat, joita vastaanottajien päissä syntyy. Siksi sanoman koko viestiprofiiliin voi saada selville vain tutkimalla todella syntyviä tulkintoja — elokuvan vastaanottoa.

Juuri tähän lavennukseen virittävyys-käsite pyrkii. Sanoman virittävyys tarkoittaa sekä sitä sosiaalista arviointiprosessia, joka valikoi, muokkaa ja vakiinnuttaa jonkin tai jotkin sanomassa potentiaalisesti olevat viestit ja /tai kiinnittää siihen aivan omiaan, että näiden toteutuneiden viestien perillemeno. Prosessi jakautuu siis siten, että ensiksi vaikutukset näkyvät ikään kuin itse sanomassa, sen viestiprofiilin muutoksina (vaikka sanoma 'sinänsä' pysyy koko ajan samana), ja vasta sitten vastaaottajissa.

Käsittääkseen virittäjien pyrkimys tulee näin varsin lähelle reseptiotutkimusta. Fokus on sanoman viestiprofiilissa eli merkitysrakenteessa, sen synty- ja muutosprosessissa: "Teoksella on oma elämänkaarensa siinä vaihtelevassa tavassa, jolla lukijat ottavat sen vastaan

historian kuluessa."

Mutta sitten johtopäätös. Vastaanottotutkimus ei tule toimeen ilman sanoman 'sisältöä', tekijän teokseen sisäänkoodaamia merkityksiä. Sisään- ja uloskoodaus ovat saman prosessin osia, eikä niitä voi väkivaltaisesti erottaa. Itse asiassa sisäänkoodattujen ja uloskoodattujen viestien jännitteestä koko merkitysrakenne syntyy, ja juuri tuon jännitteen pitäisi olla reseptiotutkimuksen kohde.

Tässä on nähdäkseen Jokisen ja Lingon tutkimuksen pahin puute: he eivät selkeästi erottele tekijän tarkoitama merkityksiä vastaan ottajien tulkinnoista eivätkä vertaa niitä keskenään. Kun he eivät näin tee, he itse asiassa jäävät lähettäjän oman tulkinnan vangeiksi. Omista väitteistään huolimatta Jokinen ja Linko tekevät enemmänkin perinteista perillemeno- kuin reseptiotutkimusta. Yritän perustella.

Kuten tutkijat sanovat, Mollbergin elokuvan vastaanottoa ei voi ymmärtää ilman Linnan ja Laineen teosten synnyttämää merkitysrakennetta. Mutta mikä se on? Mikä on se rakenne, joka *Tuntemattomasta* aikanaan teki Suuren kertomuksen?

Linna on itse korostanut, että hän halusi kumota ruinebergiläisen sankarimyytin ja kuvata sodan sellaisena kuin tavallinen sotilas sen koki. Hän halusi tehdä kunniaa sotilaille, mutta itse sodalta hän halusi viedä kunnian pois. Sanalla sanoen: Linna halusi tehdä kriittisen sota-romaanin.

Mutta onko Linnan itseymmärrys se merkitysrakenne, mikä selittää *Tuntemattoman* elinvoiman — edes 50-luvulla? Onko *Tuntematon* ennen kaikkea sotaromaani? Minusta kyse on paljon laveammasta viestiprofiilista, joka vain esittäytyy sodan ilmasuussa. Nähdäkseen se merkitysrakenne, joka *Tuntemattoman* menestyksen selittää, on jota kuinkin seuraava: Kyse on selviytymistarina, jossa murrosikäinen kansa uhmakkaalla vastarinnallaan ylivoimaa vastaan selvittää ratkaisevan tulikokeen — häviää sodan, mutta voittaa itsenäisyyden ja mahdollisuuden tulevaisuuteen. Tämä rakenne tiivistyy erinomaisesti sekä kirjan että Laineen elokuvan loppukohtauksissa: 'aika velikullat' nousevat ylös juoksuhaudoista viimeisen suurkeskityksen jälkeen, aurinko paistaa, on hiljaista, kesä.

Mollberg kuitenkin tulkitsee, että *Tuntematon* kuvaa ennen kaikkea sotaa. Hän haluaa ajankohtaistaa tekstin abstrahoidulla sen sodaksi ja sodan mielettömyydeksi yleensä ja suunnata se nimenomaan sotaa kokemattomalle nuorisolle. Mutta näin tehdessään hän samalla pitkälti romuttaa vanhan kansallinen selviytymistarina - merkitysrakenteen (mikä pelkistyy loppujakson kaoottiseen pakoon ja lopulta lähikuvaan yhden taisteluparin